

LAUSUNTO

Suomen Kirjailijaliitto

Asia: Lausunto VNS 8/2024 vp Kulttuuripoliittinen selonteko.

Suomen Kirjailijaliitto kiittää mahdollisuudesta lausua eduskunnan sivistysvaliokunnan lausuntopyyntöön hallituksen esityksestä eduskunnalle Kulttuuripoliittisesta selonteosta.

Suomen Kirjailijaliitto on kaunokirjallisuutta suomeksi kirjoittavien ammattikirjailijoiden valtakunnallinen asiantuntija- ja taiteilijajärjestö. Liitto on perustettu vuonna 1897, ja sillä on 930 kirjailijan ammatissa toimivaa jäsentä. Vahvistamme kirjailijoiden ammatillista asemaa ja edistämme suomalaista kirjallisuutta.

Kirjailijaliitto antoi Kulttuuripoliittiseen selonteon tekovaiheessa lausunnon myös yhdessä muiden kirjailijajärjestöjen kanssa 5.8.2024 ja erikseen 11.10.2024.

Tiivistelmä lausunnosta:

1. Taiteen tekijät

Liitto pitää tärkeänä, että tavoitteissa tuodaan esille taiteen tekijä, eli se luova potentiaali, jota ilman taidetta ei synny. On tärkeää, että selonteossa puhutaan nimenomaan taiteen ja kulttuurin ammatillisista. Yhteiskunnan on pidettävä huolta siitä, että taide on ammatti eikä ainoastaan harrastus. Suomalaisilla on oikeus korkealaatuiseen, ammattitaiteilijoiden tekemään taiteeseen.

Käynnissä olevien suurten leikkausten myötä moni korkeasti koulutettu taiteen ja kulttuurin ammattilainen vaihtaa työpaikkaa tai jää työttömäksi. Nuoret taas eivät voi hakeutua alalle, jolla ei voi elää. **Selonteon toimeenpanossa tulisi nyt lisätä taloudellisia investointeja ja turvata taiteilijoiden työn rahoitusrakenteet.**

2. Taiteen ja kulttuurin tukirakenteet

Suomessa on perinteisesti tuettu taiteilijoiden työtä ja kulttuurialan toimintaa pitämällä yllä alan järjestötoimintaa. Uusien ja tulevien leikkausten myötä monien järjestöjen ja taiteen alan yhteisöjen toiminta on muuttumassa mahdottomaksi. Järjestöt ovat työllään tukeneet taiteilijoiden ammatissa toimimista ja hankkineet pienten valtiolta saamien resurssiensa lisäksi tuntuvaa lisärahoitusta alalle hakemalla hankerahoitusta eri tahoilta, mm. EU:lta. Perusrahoituksen tuntuva vähentäminen tai lopettaminen estää lisärahoituksen saamisen alalle ja vie pohjan taiteen rakenteilta, joiden luominen on kestänyt vuosikymmeniä. **Selonteossa pitää tunnistaa järjestöjen asema ja taata toiminnalle kestävä pohja.**

3. Taiteen ja kulttuurin rahoitus

Selonteon lähtöasetelma vuonna 2024 on rankka ja ristiriitainen: valtio haluaa kehittää ja saada paljon taloudellista lisäarvoa alalta, jolta se leikkaa rahoitusta historiallisen paljon. Jos todella on niin,

että tällä kaudella ei taloudellisia lisäpanostuksia saataisi, pitkän aikavälin taloudellisista panostuksista ja näkymistä täytyisi linjata jo nyt. Vaikka kulttuuripoliittisessa selonteossa kulttuurin vaikutukset yhteiskuntaan ja sivistykseen on tunnistettu, hallituksen tämän hetken leikkaustoimet vievät kirjauksesta kulttuurin pitkäjänteisestä kehittämisestä uskottavuuden. **Selonteossa pitää käydä selvästi esille, että ilman investointeja kulttuuriala ei saavuta potentiaaliaan.**

4. Tekijänoikeudet

On hyvä, että selonteossa on tunnistettu tekijänoikeuden asema ja merkitys luovan talouden kivijalkana. Tulkitsemme tämän pohjalta, että valtio kanta on se, että teknologinen kehitys, mm. tekoäly ei saa syrjäyttää luovaa työtä ja luovan työntekijöiden oikeutta reiluun korvaukseen työstään, jonka varassa koko arvoketju varsinkin suomenkielisen kirjallisuuden varassa lepää. **Selonteon pitää katsoa pitkälle tulevaisuuteen ja nähtävä tekijänoikeuksiin kohdistuvat uhat.**

5. Parlamentaarinen valmistelu ja sitoutuminen

Suomalaisen kulttuurin kannalta selonteon tavoitteena on oltava se, että kaikki puolueet ottavat sen omakseen kaikista haasteista huolimatta ja hallinnonalojen välistä yhteistyötä tiivistäen. Kirjailijaliitto toivoo pääsevänsä mukaan selonteon toimeenpanotyöhön. **Selonteon toteuttaminen on mahdollista vain hallinnon, toimijoiden ja tekijöiden yhteistyöllä.**

Tekijöiden asema

On tärkeää pitää huolta tekijöiden asemasta. Luovalla työllä kuten kirjojen kirjoittamisella pitää tulla toimeen. Kannatamme vahvasti kohdassa 3.2. mainitun kirja-alan selvityksen ja sen pohjalta laajemman kansallinen toimenpideohjelman tekemistä mitä pikimmiten. Se on suorastaan välttämätöntä suomalaisen kirjallisuuden pelastamiseksi.

Kirja-ala Suomessa on historiallisessa murroksessa. Suomessa digitalisaatio ja erityisesti alustatalous on saapunut markkinoille viimeisen kymmenen vuoden aikana ilman minkäänlaista sääntelyä. Tämä on syönyt ja syö edelleen tekijöiden ansaintaa ja mahdollisuuksia toimia kirjailijan ammatissa. Samaan aikaan suomalaisten lukutaito romahtaa. Tästä murroksesta ja muutoksesta tarvitaan kipeästi tietoa ja tutkimusta, jota ei tällä hetkellä tuota kukaan. Tutkitun tiedon avulla voidaan luoda kestävä ja perustellut kirja-alan tulevat askelmerkit osana selontekotyötä.

Kirjailijoiden kannalta keskeisin tavoitteista on se, että tekijät ja sisällöt ovat avainasemassa tulevaisuuden kulttuuripoliitikassa. Tarvitaan uusia ja tarkkoja linjauksia ja ajanmukaista lainsäädäntöä, jotta tekijöiden asema saadaan oikeasti turvattua.

- Tekijöiden oikeuksia pitää suojata ajanmukaisella lainsäädännöllä.
- Tekijänoikeuslain toimeenpanoa täytyy valvoa ja sen vaikutuksia tekijöitä suojaavana instrumenttina pitää seurata säännöllisesti.

- Tekijöille kuuluu oikeasuhtainen ja asianmukainen osuus siitä rahasta, jota kirjallisuudella kaupallisesti tehdään. Erityisesti tämä koskee suoratoistopalveluita -> Tarvitaan ajantasaista sääntelyä, sillä teknologia ja kansainväliset markkinat kehittyvät vauhdilla. Kirjailijaliitto on ehdottanut kirjan hintasääntelyn palauttamista jollakin mekanismilla Suomeen ja tekijänoikeuslain uuden tekijän asemaa parantavan sääntelyn tosiasiallista jalkauttamista kirja-alalle. Voimassa oleva laki velvoittaa tekijöiden sopimuskumppaneita jo nyt.
- Tekoälyn kielimallien kehittämiseen käytetyt ja käytettävät tekijänoikeuksien alaiset tekstit tulee korvata tekijöille taannehtivasti, nyt ja tulevaisuudessa.
- Yksittäisen taiteilija-freelancerin sosiaaliturvaan liittyvät epäkohdat pitää korjata viipymättä.

Rahoituksen kohdentamisesta täysipainoisesti tekijöille ja yksinyrittäjille on pidettävä huoli. Nyt linjauksessa korostuu aivan liikaa yritystoiminta, joka ei välttämättä tarkoita lainkaan yksinyrittäjiä, kuten kirjailijoita. Pahimmillaan tämä luo alalle vain uusia väliportaania toimijoita, jotka eivät millään muotoa tue taiteilijan alkutuotannon eli taiteellisen työn tekemistä.

Kaikki esteet monialaisen rahoituksen tieltä on purettava, ja tukien täytyy kohdentua myös yksittäisten tekijöiden eli taiteilijoiden haettaviksi. Vain se mahdollistaa investoinnit, mikä puolestaan mahdollistaa kasvun.

Taiteen rahoitus

Selonteossa puhutaan pitkäjänteisestä ja monialaisesta kulttuuripolitiikasta. Tosiasiassa kulttuurin toimijoilta poistetaan mahdollisuus toteuttaa tällaista politiikkaa, kun vuosikymmeniä kulttuurin perustana toimineilta järjestöiltä poistetaan tuntuvilla leikkauksilla toimintaedellytykset.

Selonteko olisi ollut hyvä työkalu pitkäjänteisen kulttuuripolitiikan kehittämiseksi, jos sille olisi annettu mahdollisuuksia. Valtavien leikkausten sijaan siihen pitäisi sisällyttää valtion taloudellinen sitoumus: taide ja kulttuuri saa vihdoin 1 % osuuden valtion budjetista. Sen jälkeen nostetaan osuus 2040 mennessä EU-tavoitteiden mukaiseen kahteen prosenttiin valtion budjetista.

Kannatamme lämpimästi valtioneuvostotasaisen ylivaalikautisen taiteen, kulttuurin ja luovien alojen toimielimen perustamista. Tässäkin toivomme, että taidetta ja taiteilijoita ei unohdeta.

Rahoitusta ja muuta tukea on jo nyt useammassa paikassa, mutta sen jalkauttamisessa taiteen tekijöiden hyväksi on paljon hallinnollisia ja toimialakohtaisia esteitä. Kannatamme lämpimästi näiden esteiden purkamista.

Seuranta ja arviointi on olennaista, joten ei saa myöskään unohtaa kunnollisia mittareita ja tiedontuotantoa. Kulttuurin ja taiteen tilastointi on säilytettävä, ja sen lisäksi Cuporen kaltaisia taiteeseen ja kulttuuriin keskittyviä tutkimuslaitoksia on tuettava.

Suomen, niin kuin monen muunkin maan, talouden tulevaisuus on kiinni luovien alojen menestyksestä. Luovat alat tulee nostaa mahdollisimman pian elinkeinopolitiikan ytimeen siten, että olisimme vuonna 2040 jo pitkällä koko alan potentiaalin kansantaloudellisessa hyödyntämisessä. Vaikka selonteossa mainitaan, että kulttuuri on arvostettua perusteellisuutta ja se tukee maamme elinkeinopoliittisia tavoitteita, me kaipaamme alan sisällä valtiolta ja päättäjiltä ymmärrystä ja sitä kautta lisää kunnianhimoa ja konkreettisia toimia tukien ja panostuksen muodossa. Erityisesti tämä koskee alkutuottajia eli taiteen tekijöitä, kuten kirjailijoita: Miten tulevaisuudessa turvataan kirjailijoille rahoituksen ja investointien kautta mahdollisuus luoda uutta ja sen jälkeen hyötyä taloudellisesti luovan työnsä taloudellisesta hyödyntämisestä?

Valtion panostuksia tarvitaan, sillä mikään muu taho ei pysty takaamaan riittävän pitkän aikavälin rahoitusta. Tämä pitkäjänteisyys vauhdittaa myös yritysten, kuntien ja kolmannen sektorin panostuksia suomalaiseen kulttuuriin.

Mukaan toimeenpanotyöhön

Kirjailijaliitto haluaa olla mukana Kulttuuripoliittisen selonteon toimeenpanossa. Kirjailijaliitolla on ymmärrystä omasta alastaan ja sen kehittämisestä yhä kestävämpää muotoon kirjailijoiden näkökulmasta. Kirjailijaliitto tuottaa tietoa kirjailijan ammatista ja kirjailijoiden yhteiskunnallisesta asemasta ja seuraa alalla tapahtuvia muutoksia, kuten digitalisaatiota, tekijänoikeuksia ja tekoälyn mukanaan tuomia muutoksia.

Kustannusala on kolmanneksi suurin luovan alan sektoreista. Se voisi olla vieläkin suurempi, jos kaikki esteet taiteellisen työn tekijöiden eli kirjailijoiden ammatinharjoittamisen tieltä saataisiin poistettua. Kirjailijaliitto haluaa olla jatkossakin aktiivinen toimija tekijänoikeuksia ja tekijän oikeuksia turvaavan lainsäädännön kehittämisessä ja seurannassa. Suomessa ei ole monta tahoa, jotka kulttuurin arvoketjussa ajattelevat tekijän työn edellytyksiä ja niiden turvaamista.

Kirjailijaliitto haluaa tehdä työtä kaikkien tahojen kanssa sen eteen, että selonteon tavoitteet voisivat toteutua niin kirjailijoiden kuin koko taide- ja kulttuurisektorin parhaaksi.